

*Volkmar Engerer**

Faseverbernes tidsbetingelse Grundtræk af den semantiske beskrivelse af faseverbkonstruktioner

Abstract

In this paper I argue for a special “aspectual condition” that constitutes the class of phase verbs like *begin*, *continue* and *stop* in Danish and German. It is shown that phase verbs demand a minimum of time structure on the part of their syntactic complements (durative, telic etc.). Their meaning is modelled by a function that maps the truth intervals of their complements into part intervals, on which the truth of the complete sentence is evaluated. This operator approach to the semantics of phase verbs is explicated in a Montague-like design where the ingressive, continuative and egressive operators have scope over complement-derived propositions and produce as output new truth conditions that now evaluate propositions at the start, middle and end interval respectively. This solution to semantics of phase verbs covers, as I argue, a central aspect of their meaning, but leaves other problems unsolved, like, for example, ambiguity phenomena that cannot be modelled satisfactorily in Montague-like semantics. This point is demonstrated with continuative phase verbs that seem to present particular problems.

1. Til indledning: en lille historie om vanskeligheden ved at forklare betydningen af *begynde*

Hvis man spørger én, hvad sætningen

Peter begann, seinen Mantel auszuziehen/Peter begyndte at tage sin frakke af

* *Dr. Volkmar Engerer*
Seniorforsker og fagreferent
Statsbiblioteket Århus
Universitetsparken
DK-8000 Århus C
E-mail: ve@statsbiblioteket.dk

betyder, så ville vedkommende måske, uden at oversætte fra det ene sprog til det andet, lægge ud med en forklaring, der kunne lyde sådan:¹

”Peter, det er et egennavn på en mandlig person, og *Mantel/frakke*, det er en slags langt, varmt overtøj, der går ned over knæene og som lukkes foran med knapper. *Ausziehen/tage af* står for noget, man hovedsagelig gør med tøj, fx når man går i seng eller i bad. Med *seinem/sin* i *seinem Mantel/sin frakke* menes, at det er Peters overtøj. Og det er faktisk også Peter, der gør det, kaldet *ausziehen/tage af*, og dét i forhold til det nævnte overtøj.”

På dette punkt af forklaringen, så at sige kort før målstregen, kan det godt ske, at vores informant trænger til en lille tænkepause. Hvad betyder *begann/begyndte*? Vedkommende tilføjer straks: ”Ja, det med Peter og hans overtøj, det forgik i fortiden, måske i går, da han kom hjem fra arbejde.” Men der mangler alligevel noget, det var ikke hele historien.

Vi ved trods alt ikke endnu, hvad *beginnen/begynde* betyder, i hvilket forhold dets betydning står til betydningen af resten af sætningen (som vores informant allerede godt kunne forklare) og hvilken betydning hele sætningen så får under disse forudsætninger. Det går pludselig op for vores informant, at vedkommende nu ikke længere bare kan fortsætte med sine forklaringer ligesom før. Fx med *Mantel/frakke*, hvor han levede et overbegreb (’overtøj’), sammen med en nærmere karakteristik i form af en række differentierede egenskaber (lang, varm, går ned over knæene, lukkes med knapper), for at til høreren kunne genkende den omtalte genstand på hans beskrivelse. Eller med forklaringen af *ausziehen/tage af*, der bl.a. kunne foretages med angivelsen af en typisk gruppe af ting (tøj), der ”passivt” er involveret i den verbale handling (grammatisk realiseret som objekt). Det samme gælder, når vedkommende nævner nogle udvalgte hverdagsituationer, som *ausziehen/tage af* handlingen plejer at optræde som bestanddel af (gå i seng/bad). I princippet havde vores informant også kunnet pege på et eksempel fra klassen med betegnelsen *Mantel/frakke* eller, i tilfældet med *ausziehen/tage af*, demonstreret ordets betydning på sin egen krop. Men alle disse strategier slår fejl, når han skal forklare, hvad verber som *beginnen/begynde* betyder.

¹ Da jeg ikke har dansk som modersmål, bliver jeg engang imellem nødt til at slå de danske ords betydning op i en ordbog. I dette tilfælde og i de følgende bruger jeg *Politikens Nudansk Ordbog* (1999).

Hvad er det, der gør vores informant svedig i hænderne? For det første, til *beginnen/begynde* findes der ikke et leksikaliseret semantisk overbegreb efter forbilledet *Mantel/frakke* – 'overtøj'.² I en vis forstand er betydningen af *beginnen/begynde* altså så "primitiv" og almen, at der ikke uden videre findes et begreb, der kan indbefatte betydningen af *beginnen/begynde* som specialtilfælde. (Denne "mangel på konkret betydning" vil i øvrigt udførligt blive taget op senere.) For det andet, *beginnen/begynde* i sig selv denoterer ingen handlinger eller hændelser, slet ikke sådanne, der involverer "typiske ting" som i vores eksempel med tøjet: I princippet kan alt begynde(s), fra Gud til kommunismen og computer, arbejde og uvejr.³ Dertil kommer, at *beginnen/begynde* alene heller ikke er associeret med en gruppe af situationer, som det var tilfældet med forklaringen på *ausziehen/tage af* i forbindelse med gå-i-bad/seng-situationer. Og for det tredje bliver det meget vanskeligt for vores informant at benytte sig af den sidste udvej, nemlig at pege eller at demonstrere. Dette punkt skal uddybes lidt.

Hvor demonstrationen af *ausziehen/tage af* ikke nødvendigvis kræver ledsagende sproglige ytringer og forklaringer (selvom demonstrationen kræver et reelt objekt, hvormed handlingen kan udføres), er det derimod svært, hvis ikke umuligt, at forestille sig sådan en "ren", usproglig demonstration fx af *beginnen seinen (ihren) Mantel ausziehen/begynde, at tage sin frakke af*: Enhver handling denoteret uden *beginnen/begynde*, altså *seinen (ihren) Mantel ausziehen/tage sin frakke af*, har allerede som indledende delhandling denotatet af *beginnen seinen (ihren) Mantel ausziehen/begynde, at tage sin frakke af*. (At X har taget sin frakke af, implicerer eller forudsætter, at der var én, der også var begyndt på det; under umarkerede forhold er det den samme X, men dog ikke nødvendig-

² Overbegreb-underbegreb-forhold findes selvfølgelig også i andre ordklasser, fx ved verbet *slubre*, der råder over overbegrebet 'drikke'. Endvidere kan verbet så nemt karakteriseres (eller defineres) med angivelsen af yderligere egenskaber, der adskiller dette verbum fra andre i den samme klasse. Her fx '(drikke) nydende, støjende, fortære noget flydende, idet man sluger luft og frembringer en lyd' (til hyponymi-relationen og dens rolle i definitioner se *Probleme der semantischen Analyse* 1977).

³ "Tidsbetingelsen", som bliver forklaret nærmere nedenfor, kan ganske vist betragtes som en sådan indskrænkelse i forhold til de syntaktiske komplementer. Men den er, som det snart vil fremgå, af en helt anden beskaffenhed, da den karakteriserer faseverberne som gruppe i det hele taget. Og hvor handlingerne og hændelserne, der er jo fornødne for at en sætning kan betyde noget, kommer fra, vil også snart blive behandlet.

vis.) I vores informants demonstration vil det altså ikke bare ved øjesyn fremgå, hvilken handling det drejer sig om, medmindre han signalerer, hvor startintervallet (*beginnen/begynde ...*) slutter og følgeintervallet (... *seinen (ihren) Mantel ausziehen/tage sin frakke af*) begynder. Og hvis informanten, imod vores aftale, bruger sprog (eller et andet tegn af metasproglig karakter) for at markere startintervallets afslutning kort efter handlingens begyndelse, så er han allerede ved sin sproglige markering, fx i form af udråbet ”Nu er demonstrationen slut!”, i gang med at tage frakken af og udsagnet *seinen (ihren) Mantel ausziehen/tage sin frakke af* er allerede sandt på dette tidspunkt. For at få fat i betydningen af *beginnen/begynde* er han altså nødt til på en eller anden måde at udelukke følgefasen, og det er i en ren demonstration kun muligt, hvis han allerede befinder sig i selve følgefasen.

Det er et uløseligt dilemma for vores informant. Betydninger af sprogformer som *beginnen/begynde* kan ikke demonstreres, de skal – majsommeligt – forklares med teoretiske termini. Og vores informant gør i sidste ende bedst i at finde på synonymmer (*anfangen, einsetzen, loslegen/ starte, lægge ud, komme i gang med*) eller, hvis hans overforsiddende taler et andet sprog end han selv, slå ordet op i en ordentlig ordbog.

2. Faseverbernes tidsbetingelse

Denne lille historie skulle give en ide om, at verber som *beginnen/begynde* har en anden grammatisk status end ”almindelige” verber, fx det omtalte *ausziehen/tage af*. Altafgørende er, at verber som *beginnen/begynde* ikke i sig selv konstituerer en verbal kendsgerning i den ydre verden (ment er her det tyske ”Sachverhalt”, se Engerer 2000b: 106), som fx det er tilfældet for den sande ytring ”X tager Y af”. Her består kendsgerningen i, at X udfører en tage-af-handling på Y. En i denne forstand selvstændig *beginnen/begynde*-handling findes ikke.⁴ Verber som *beginnen/begynde*

⁴ En sådan ”selvstændig” kendsgerning findes heller ikke i de tilfælde, hvor *beginnen/begynde* optræder med kun én komplement, se eksempel (2), eller i sætninger med dummy-subjekt som *Es beginnt zu regnen/Det begynder at regne*. Jeg har diskuteret fænomener af den slags i Engerer (1999: 150), her især i forbindelse med deres ”Hebungs” og kontrolegenskaber, der kommer til syne mellem faseverbprædikatet og det henholdsvis indlejrede eller rekonstruerede prædikat. I Engerer (2001b) udvider jeg analysen til *beginnen damit*-konstruktioner samt konstruktioner med kun ét argument af typen *Das*

får kendsgerningen leveret ”udefra”, realiseret af komplementkonstituenten K, som *beginnen/begynde* syntaktisk står i konstruktion med (K er syntaktisk datter). K kan være enten et verbalt infinitivkompleks (1) eller en nominalgruppe, både som subjekt (2) eller som objekt (3).

(1a) *Peter* [*beginnt* [*eine Rede zu halten*]_K]

(1b) *Peter* [*begynder* [*at holde en tale*]_K]

(2a) [[*Die Rede*]_K *beginnt*]

(2b) [[*Talen*]_K *begynder*]

(3a) *Peter* [*beginnt* [*die Rede*]_K]

(3b) *Peter* [*begynder* [*talen*]_K]

Semantisk set bidrager verber som *beginnen/begynde* således blot til en modifikation⁵ eller begrænsning af sandhedsintervallet i en sætning, der denoteres af konstituenten K, som *beginnen/begynde* står i konstruktion med.⁶ Denne semantiske karakteristik får den vigtige konsekvens, at alle syntaktiske komplementer K enten bør denotere

- durative hændelser, både ikke-teliske (activities, se 4a/b) og teliske (accomplishments, se 4c/d), og, i begrænset omfang, tilstande (states) med durativ tidsstruktur, sml. 4e/f vs. 4g/h vs. 4i/j, eller
- punktuelle, ikke-durative hændelser, der tillader en ”sekundær”, fx iterativ eller habituel interpretation (se 5), eller bør denotere
- ”tidløse” entiteter som personer eller computer, der tillader en fortolkning som ellipse, hvormed der gennem en videns- eller kontekstbaseret rekonstruktionsproces bliver tilført den fornødne tidsstruktur (se 6, hvor mulige ellipser er tilføjjet i runde parenteser), eller

Fest begann/Festen begyndte. I denne artikel argumenterer jeg for, at sætninger af den sidstnævnte type bør skelnes fra fx *Peter beginnt/Peter begynder*, som skal tolkes som ellipser.

⁵ Udtrykket ”modifikation” er foreløbigt, først i en integreret semantisk teori, der tillader at definere sandhedsintervaller som matematiske objekter, kan det eksemplificeres, hvad der modificerer hvad og hvordan. Se hertil formale fremstillinger af temporal- eller intervalsemantik i Dowty (1990: kap. 3), Lohnstein (1996: kap. 11) og Cann (1993: kap. 8).

⁶ Helsætningens betydning kan derfor betragtes som output af en funktion *f* (som er det matematiske objekt, der modellerer betydningen af *beginnen/begynde*), der tager som input K’s denotat, både ”kendsgerningsbetydning”, som bliver umodificeret af *f*, og kendsgerningens intervalkarakteristik. I det sidste tilfælde, intervalkarakteristik, formindsker *f*, altså entiteten, der svarer til betydning af *beginnen/begynde*, helsætningens sandhedsinterval på startdelintervallet.

- koncepter som 'skole', der har flere subkoncepter (fx skole som 'institution', skole-'bygning' eller 'skolegang', altså et struktureret forløb af elevernes og lærernes hverdagshandlinger, m.m.). Mindst ét af disse subkoncepter må være forbundet med tidsstruktur, og det er også netop dette subkoncept, der bliver selekteret af *beginnen/begynde*. Se fx (7), hvor *beginnen/begynde* umiddelbart fører hen til interpretationen af det tidsstrukturerede subkoncept 'skolegang', mens de tidløse subkoncepter 'institution' og 'bygning' er udelukket, i hvert fald uden videregående, indviklede interpretationsstrategier.⁷ Se Engerer (1999: 154f), Engerer (2000a: 181f) og Bierwisch (1983).

- (4a) *Peter beginnt [zu sprechen]_K*
 (4b) *Peter begynder [at tale]_K*
 (4c) *Peter beginnt [eine Sonate zu spielen]_K*
 (4d) *Peter begynder [at spille en sonate]_K*
 (4e) *Peter beginnt [an Geister zu glauben]_K*
 (4f) *Peter begynder [at tro på spøgelse]_K*
 (4g) *?Peter beginnt [krank zu sein]_K*⁸
 (4h) *?Peter begynder [at være syg]_K*
 (4i) *??Peter beginnt [Deutsch zu können]_K*
 (4j) *??Peter begynder [at kunne tysk]_K*
 (5a) *Peter beginnt [nach dem Hund zu treten]_K*
 (5b) *Peter begynder [at sparke til hunden]_K*
 (6a) *Peter beginnt ([zu sprechen, zu lachen, ...]_K)*

⁷ Det er ikke helt korrekt. Forestil dig en situation, hvor to arkitekter sidder foran en tegning af et planlagt bykvarter og den ene forklarer den anden skolens beliggenhed med "Der begynder skolen ...", en ytring, der refererer til bygningssubkonceptet. Eller en sætning i en historiebog "Skolen begyndte at etablere sig i det 17. århundrede", hvor institutionsubkonceptet er selekteret. I det første tilfælde ser det ud til, at tidsforløbskonceptet er blevet lagt over på det topografiske-rumlige plan; i det andet tilfælde bliver hele institutionens opståen placeret på en kulturhistorisk tidsakse. Tidskonceptet er i begge tilfælde primært.

⁸ Versionen med det ikke-statiske udtryk *krank zu werden/at blive syg*, der indebærer forandring, i stedet for det statiske *sein/være*, er mest almindelig. I eksemplerne (4g/h) opstår der en speciel interpretation, hvor subjektet *Peter* tilskrives en agens-rolle, og hvor subjektet er i stand til bevidst at kunne kontrollere sygdomstilstanden. Det fører i sidste ende til en fortolkning, hvor Peter fremtræder som ikke-syg, han lader bare som om.

- (6b) *Peter begynder* ([at tale, at grine, ...]_K)
 (7a) [*Die Schule*]_K *beginnt*
 (7b) [*Skolen*]_K *begynder*

Beginnen/begynde fremtvinger altså et minimum af durativ tidsstruktur hos K-denotaterne, og det uanset, hvilken syntaktisk kategori, de tilhører. Denne ”tidsbetingelse” er afgørende ikke kun for *beginnen/begynde*, men for en række andre verber med en lignende tidsmodificerende betydning som *fortsetzen/fortsætte* eller *beenden/(af)slutte*. Denne gruppe vil jeg betegne som ”faseverber” og i det følgende undersøge nærmere.

3. Faseverbernes semantik

Faseverbernes karakter som klasse medfører, at det enkelte *beginnen/begynde*-denotat går ind i et system med andre beslægtede denotater, der gensidigt er forbundet gennem logiske relationer (ligesom datid, nutid og fremtid systematisk er relateret til hinanden inden for tempuskategorien). Et første forsøg på at ekspliciterer dette system stammer fra Fabricius-Hansen (1975), diskuteret i Engerer (2000b: 104-106).⁹ Ved hjælp af nogle enkle værktøjer som negation ”-”, implikation og præsupposition samt et tidspunkt t_i og før/efter-relationen definerer Fabricius-Hansen tre verbgrupper, som hun kalder ingressive (*beginnen/begynde*, ...), kontinuative (*fortfahren/fortsætte*, ...) og egressive (*aufhören/holde op*, ...) (Fabricius-Hansen 1975: 23ff, 90ff og Engerer 2000b: 105). Den ingressive gruppe karakteriseres fx sådan:

- (8a) *er* [*begann* [*sich auf die Prüfung vorzubereiten*]_K]
 (8b) *han* [*begyndte* [*at forberede sig til eksamen*]_K]
 (9a) (8) implicerer K: (umiddelbart) efter et givet tidspunkt t_i forberede han sig til eksamen
 (9b) (8) præsupponerer –K: indtil t_i forberede han sig ikke til eksamen

På en lignende måde, se Engerer (2000b: 105f), defineres de to resterende verbgrupper.

⁹ Også i analysen af Ballmer/Brennenstuhl (1986) er denne relaterethed antydnet. Forfatterne taler om ”forudsætningsrelationen”, idet fx ’begynde’ forudsætter ’ikke-værelsestilfælde’, ’være tilfælde’ forudsætter ’begynde’ osv. (Ballmer/Brennenstuhl 1986: 62, Engerer 2000b: 103f).

Der er forbundet en række grundlæggende problemer med denne analyse, fx den utilstrækkelige distinktion mellem udtryksplanet og betydningsplanet samt objekt- og metasprog (angående detaljerne se Engerer 2000b: 105f). Dog peger analysen i den rigtige retning: ”Faseverber”, altså den sammenfattende betegnelse for ingressive, kontinuative og egressive verber, skal for det første analyseres i syntaktiske forbindelser (sætninger), da en ren leksikalisk tilgang, som den præsenteres fx i Ballmer/Brennenstuhl (1986),¹⁰ ikke tilgodeser faseverbernes semantik, der er afhængig af andre konstituenters beredskab til at levere tidsstruktur. Dette faktum gør det nærliggende at vælge en semantikteori, som er baseret på kompositionalitetsprincippet, fx Montagues (en fremstilling er Dowty/ Wall/ Peters 1981), der ser de mindre syntaktiske enheders betydning i forhold til deres systematiske bidrag til sætningsbetydning (til Frege-princippet se fx Lohnstein 1996: 4, Cann 1993: 2-4).

For det andet peger Fabricius-Hansens (1975) og i øvrigt også Ballmer/Brennenstuhls (1986) studier på det, der kan betragtes som kernen af de ingressive, kontinuative og egressive verbers semantik. I Engerer (1999: 146) og især Engerer (2000b) findes der for første gang en (meget grov) skitse til de fælles træk ved faseverbernes betydning samt en – også foreløbig – formulering af sandhedsbetingelserne for den ingressive, kontinuative og egressive gruppe. Her følger en mere præcis og mere almen version, der også formalt tager højde for den ensartede fælles semantik i faseverbgruppen.

Lad os tage faseverbkomplementet K, fx *at skrive*, der indgår i en større konstituent, VP, sammen med et faseverb FV, fx *begyndte, fortsatte, holdt op med*. Strukturen er altså VP → FV K, fx *begyndte (fortsatte, holdt op med) at skrive*. Dette syntaktiske udtryk oversættes til et logik-sprogligt udtryk, der indeholder bl.a. propositioner (Prop), variable for negationen (α , β) og tidsindices:

$$(10) \quad FV_{\text{ingr/kont/egr}} (\alpha/\beta) ((\alpha\text{Prop}_K)_{t-1} \& (\beta\text{Prop}_K)_{t+1})$$

¹⁰ Ballmer/Brennenstuhl (1986) er i virkeligheden heller ikke ud i et rent leksikalisk ærinde. Leksikalske relationer bliver synliggjort og testet ved hjælp af semantiske relationer mellem syntaktiske fraser og sætninger, som de pågældende leksikalske enheder er bestanddele af. Per definition at tildele disse større konstruktioner en anden teoretisk status end den, som gælder for ”almindelige” syntaktiske konstruktioner, er ikke en tilfredsstillende løsning.

Ud fra dets syntaktiske faseverbkomplement K (her: *at skrive*) dannes altså to identiske, konjunktionalt forbundne propositioner Prop_K (*skriv'* (x)),¹¹ deres sandhed evalueres på to forskellige tidspunkter $t-1$ og $t+1$. Disse to tidspunkter ligger på tidsaksen i forhold til et tidspunkt t , ordnet gennem før-efter-relationen ($t-1 < t < t+1$). Tidspunktet t er reference-tidspunktet, hvor hele sætning skal være sand; t bestemmes i forhold til taletidspunktet og er afhængigt af faseverbets tidsmarkering: I sætninger i præsens falder t sammen med taletidspunktet, i præteritum og futurum ligger t som referencepunkt henholdsvis før eller efter taletidspunktet. α og β er variable for negationstegnet: "–" står for negation, "Ø" symboliserer ingen værdi (ingen negation). Negationsvariablenes værdier i formelen ovenfor fremgår af subkategorierne af FV, altså ingressiv (ing), kontinuativ (kont) og egressiv (egr):

$$(11) \text{ FV}_{\text{ingr}} (-/\emptyset)$$

$$(12) \text{ FV}_{\text{kont}} (\emptyset/\emptyset)$$

$$(13) \text{ FV}_{\text{egr}} (\emptyset/-)$$

Denne analyse danner udgangspunkt for en mere eksakt formulering af faseverbernes fælles semantik, som den kommer til udtryk i det logik-sproglige (10), samt deres underinddeling i tre undergrupper (se 11-13). Undergrupperne udpeger hver for sig tre kognitivt fremtrædende delintervaller eller tidspunkter i et givent interval: startintervallet med helintervallets venstre begrænsningspunkt (ingressive), et vilkårligt tidspunkt mellem den venstre og højre begrænsning (kontinuative) og slutintervallet, der rækker hen til intervallets ende til højre (egressive).

Denne formulering har sin pris, den er elegant og enkel, men for almen og bred. Formuleringen tillader ikke at følge de vigtige semantiske differentieringer, der empirisk kommer til syne i konstruktioner med faseverber. Det gælder ikke så meget faseverbernes fællessemantik, men især undergruppernes definitioner i (11) til (13), der foregår gennem en

¹¹ Individvariablen x i det logik-sproglige udtryk *skriv'* (x) får sit denotat fra de syntaktiske omgivelser efter regler, som jeg har beskrevet på grundlag af flere konstruktioner, som faseverber indgår i (Engerer 1999, Engerer 2000a, Engerer 2001b). I en enkelt konstruktion med subjekt, faseverb og infinitivkomplement, fx *Peter holdt op med at skrive*, er det altid subjekt-denotatet, der leverer referenten til det indlejrede prædikat: FV_{egr} (*skriv'* (Peter')). En mere detaljeret diskussion af "Hebung" og kontrol i faseverbkonstruktioner findes i Engerer (1999: 149-152).

enkel kombination af negationstegnet. Hvilke konkrete problemer der opstår i denne forbindelse, skal demonstreres med eksemplet med kontinuativa, der byder på særlige vanskeligheder. Det samme gælder selvfølgelig også for de resterende grupper, og en adækvat teori om faseverber, ligesom enhver anden semantisk teori (Kempson 1977), må tage disse deskriptive data til efterretning.

4. Kontinuativa med flere interpretationer

Den kontinuative betingelse (12) er problematisk, fordi den i den foreliggende form ikke kan opløse den systematiske tvetydighed, der formentlig rammer alle sætninger med et kontinuativt element. Problemet skal demonstreres med et eksempel (14):¹²

(14a) *Peter fuhr fort zu essen (aß weiter)*

(14b) *Peter fortsatte med at spise (spiste videre)*

I en interpretation (I1) spiser Peter uden afbrydelse eller pause omkring referencetidspunktet *t*: hele sætningen (14) er sand på *t* ifølge I1, hvis spis' (Peter') er sandt hen over hele intervallet *t-1* til *t+1*, inklusive *t*. I en anden interpretation (I2) spiser Peter ikke på et tidspunkt *t-1* før *t*, med den yderligere betingelse, at der findes et tidspunkt *t-2* umiddelbart før *t-1*, hvor han spiser.¹³ Denne ambiguitet mellem I1 og I2 kan ikke opløses med de enkle redskaber, bestående af kontinuativ-betingelsen (12) i forbindelse med formelen (10), fordi (10) ikke tillader en evaluering af Prop_K på tre tidspunkter og hverken (10) eller (12) indeholder en tredje negationsvariabel, fx χ , der anviste Prop_K værdien \emptyset på *t-2*. En udvidet reformulering af formelen (10), der tager højde for et tredje evalueringstidspunkt i I2-interpretationen, er (10')

¹² Af de to eksempler fremgår det, at den syntaktiske udtryksform FV plus infinitivgruppe (*fuhr fort zu essen/fortsatte med at spise*) og konstruktionen uden faseverbum med en enkel modifikation af det finite *aß/spiste* med adverbialt *weiter/videre* betragtes som to forskellige realiseringsformer af én kontinuativ-betydning. Interessant er, at det tyske *fortfahren* konstrueres med en ren *zu*-infinitiv, hvorimod det danske *fortsætte* fordrer præpositionen *med* som forbindelsesled. Der skal i øvrigt lægges mærke til, at, hvis hændelsen bliver ikklædt nominal form, altså her *das Essen*, så konstrueres også det tyske *fortfahren* præpositionelt (*mit dem Essen fortfahren*).

¹³ Altså: spis' (Peter') på *t-2*, -spis' (Peter') på *t-1* og igen spis' (Peter') på *t+1* (mere præcist: i et interval, der starter med *t* og inkluderer mindst *t+1*).

$$(10') \text{ FV}_{\text{ingr/kont/egr}} (\chi/\alpha/\beta) ((\chi\text{Prop}_K)_{t-2} \& (\alpha\text{Prop}_K)_{t-1} \& (\beta\text{Prop}_K)_{t+1})$$

Den hidtidige kontinuative betingelse (12) bliver nu tilpasset I2-interpretationen $\text{FV}_{\text{kont/I2}}$ i (12') nedenfor, idet den leverer de tre fornødne værdier for variablene χ , α og β ved propositionen Prop_K , der nu bliver evalueret på tre forskellige tidspunkter ifølge formelen (10'). I forbindelse med den kontinuative I1-interpretation, hvor handlingen foregår uden afbrydelse, kan den oprindelige betingelse (12) i grundtræk bibeholdes, se (12''), med den modificering, at χ blokerer evalueringen af Prop_K på t-2. Jeg vil lade det være nok med disse få antydninger uden at gå ind på det hav af tekniske problemer, der følger med de netop foretagne ”små” modifikationer i (10'), (12') og (12'').

$$(12') \text{ FV}_{\text{kont/I2}} (\emptyset/-/\emptyset)$$

$$(12'') \text{ FV}_{\text{kont/I1}} (\chi/\emptyset/\emptyset)$$

Selvom denne omformulering af kontinuativbetingelsen på sin vis er et fremskridt, fordi den tillader at følge en systematisk tvetydighed formalt, gemmer der sig stadigvæk problemer, der står uløste. Det gælder især I1-interpretationen gennem $\text{FV}_{\text{kont/I1}} (\chi/\emptyset/\emptyset)$ i (12''): Hvis konjunktet $(\text{Prop}_K)_{t-1} \& (\text{Prop}_K)_{t+1}$ er sandt, som betingelsen (12'') i formel (10') for kontinuativa kræver (forudsat, at det gennem χ teknisk kan sikres, at Prop_K ikke bliver evalueret på t-2), og Prop_K derudover er sand over hele intervallet fra t-1 hen over t til t+1 ifølge I1-interpretationen, hvordan kan denne ”kontinuative” I1-betydning i fx (14) så skelnes fra betydningen af *Peter aß/Peter spiste*, altså konstruktionen uden kontinuativt faseverbum eller en anden kontinuativ markør? Hvis man ikke kan det, er betingelsen (12'') i virkeligheden meningsløs, fordi den indbefatter både sætninger med og uden faseverbum.

Nøglen ligger, og det siger intuitionen, i tidspunktet t, hvor der må være underforstået en eller anden hændelse, der i diskursen kan forudsættes under normale omstændigheder at være en tilstrækkelig grund til, at Peter eller en hvilken som helst anden holder op med at spise. Denne forventning bliver ikke indfriet i sætningen med kontinuativet. I den traditionelle grammatik hedder et sådant forhold ”koncessivt” og kan synliggøres ved hjælp af koncessive konjunktioner som *obwohl/selvom* (Eisenberg 1999: 327).

$$(15a) \text{ Peter fuhr fort zu essen (aß weiter), obwohl der Blitz neben ihm einschlug, obwohl er satt war, ...}$$

(15b) *Peter fortsatte med at spise (spiste videre), selvom lynet slog ned lige ved siden af ham, selvom han var mæt, ...*

Komplementet af *obwohl/selvom* i (15) denoterer en proposition, lad os kalde den $\text{Prop}_{\text{konc}}$, der foreløbig kan omskrives til ”neben-Peter (einschlagen (Blitz))”/”lige-ved-siden-af-Peter (slå-ned (lyn))”, ”satt-sein (Peter)”/”være-mæt (Peter)”. Denne koncessive proposition $\text{Prop}_{\text{konc}}$ står i ”utilstrækkelig grund”-relationen til denotatet i hovedsætningen, som for fremstillingens skyld repræsenteres som $\text{Prop}_{\text{kont}}$: Hedsætningerne med kontinuativ i hovedsætningen i (15) præsupponerer en implikation mellem bisætningens (*selvom*-sætning, $\text{Prop}_{\text{konc}}$) og hovedsætningens (delsætning med kontinuativ, $\text{Prop}_{\text{kont}}$) indhold, der i vores eksempel kan gengives som ”Hvis et lyn slår ned lige ved siden af Peter (hvis Peter er mæt), så plejer han ikke at fortsætte med at spise”; den koncessive konjunktion slår således fast, at dette forhold netop ikke holder (Eisenberg 1999: 327).

I1-interpretationen af ”nøgne” kontinuative sætninger som i (14) adskiller sig dermed fra deres ikke-kontinuative modpart alene ved, at de præsupponerer denne implikation, der mere alment kan formuleres som $\text{Prop}_{\text{konc}} \supset \neg \text{Prop}_{\text{kont}}$. For ”nøgne” I1-kontinuativsætninger uden en syntaktisk realiseret *selvom*- $\text{Prop}_{\text{konc}}$ denoterende konstituent får det derfor som konsekvens, at $\text{Prop}_{\text{konc}}$ må være til stede i konteksten og dermed diskursivt ”rekonstruerbar”. Det skal forstås i den forstand, at i en samtalesekvens fx med en ytring (14) fra taler A og et følgende opklarings spørgsmål fra hans samtalepartner B ”Warum hätte er denn nicht weiteressen sollen?/Hvorfor skulle han ikke havde spist videre?” A er i stand til at give et svar, der leverer det fornødne *selvom*-indhold $\text{Prop}_{\text{konc}}$. Hvis ikke A kan det, har han brugt kontinuativet i (14) forkert og har ikke forstået kontinuativets mening. Først når $\text{Prop}_{\text{konc}}$ er kendt eller underforstået, bliver det muligt at sammensætte $\text{Prop}_{\text{konc}}$ med den syntaktisk givne $\text{Prop}_{\text{kont}}$ i den overfornævnte implikation. Den danner den præsuppositionelle baggrund og er nødvendig for at forstå en kontinuativ I1-sætning af den ”elliptiske” slags som (14).

Selvom forudsætningsanalysen tillader på en empirisk måde og i overensstemmelse med intuitionen at skelne mellem ikke-kontinuative sætninger og kontinuative I1-sætninger, er det langt fra klart, hvordan der kan tages højde for fænomener af den lige nævnte slags i en semantisk teori som den her præfererede. Formale semantiske teorier i Montague-

traditionen er først og fremmest kendetegnet ved, at de ”tager de sproglige udtryk på ordet” og fortrinsvis anbringer pragmatiske og sprogbrugsrelaterede fænomener i andre grammatiske komponenter.¹⁴ Kontinuativbetingelsen (12“) sammen med den reviderede formel (10’) kan i sig selv ikke genspejle den lige skitserede kontrast, som er baseret på præsuppositioner og kontekstgivne ”latente” propositioner, og som derfor trænger til en grundig revision.

5. Semantiske og syntaktiske restriktioner i sætninger med faseverber

Et andet problem, der skal løses, er, at de tre betingelser i (11) – (13) på ingen måde kan genspejle den leksikalske variation inden for den ingressive, kontinuative og egressive faseverbgruppe. Det gælder både inden for et sprog og på tværs af sprogene. Et godt eksempel er sætninger med de tyske verber *ab-* og *unterbrechen*, der svarer til danske sætninger med verbet *afbryde* stående alene, hvor de to tyske betydningsvarianter er neutraliseret. De tre nævnte verber hører ifølge betingelse (13) til den egressive gruppe, hvor de grupperes ved siden af fx *aufhören*, *beenden/ holde op med*, *gøre en ende på*, (*af*)*slutte*. En adækvat teori om faseverber burde ledsage denne morfologisk-leksikalske variation inden for én gruppe med tilskrivning af yderligere betydninger, som de almene betingelser (11) – (13) bliver beriget med. Både i fx *ab-* og *unterbrechen* er der, udover (13), en række ekstra betydningskomponenter med i spillet, der ikke findes i de ”almindelige” egressive verber som *aufhören*, *beenden/ holde op med*, (*af*)*slutte*, *gøre en ende på*. I tilfældet med *abbrechen* går det groft sagt ud på, at, udover (13), den af K denoterede handling ikke bliver færdig eller tilendebragt; betydningen af *unterbrechen* derimod sættes sammen af (13) plus den ”ikke-færdigt”-komponent i *abbrechen*, samt den yderligere betingelse, at K-handlingen bliver genoptaget på et senere tidspunkt. Nogle eksempler findes i (15) og (16).

¹⁴ Der er selvfølgelig forsøg på at integrere sådanne faktorer også i avancerede semantiske teorier, se Chierchia/McConnell-Ginet (1990: kap. 4 og 6), hvor der under begrebet ”kontekst” bl.a. bliver behandlet præsuppositioner. En integreret bestanddel danner (propositionelt repræsenterede) præsuppositioner i den formale gren af sprogteori, som først fremlagt i Searle/Vanderveken (1985). En lille introduktion hertil og et forsøg på at nyttiggøre disse formale koncepter i en konkret analyse findes i Engerer (2001a).

- (15) *Peter brach seine Reise in München ab (und fuhr wieder nach Hause/?und fuhr erst am nächsten Tag weiter)*
- (16) *Peter unterbrach seine Reise in München (?und fuhr wieder nach Hause/und fuhr erst am nächsten Tag weiter)*

Dette ”overskud” inden for faseverbernes leksikalsemantik plejer at have et sidestykke i form af bestemte semantiske restriktioner ved siden af deres K-denotater, altså på det syntaktiske plan. I det her behandlede tilfælde, hvor den differentierende betingelse består i, at en handling ikke bliver tilendebragt, kræves et komplement, der enten denoterer en telisk handling, altså en handling med et internt mål, den stræber hen imod, eller, som minimalbetingelse, en handling, som kan konceptualiseres at blive afsluttet inden for et til højre afgrænset interval, hvorfra *ab-unterbrechen/afbryde*-tidspunktet ligger til venstre. (17) giver nogle eksempler på nominale *ab-unterbrechen*-komplementer, der denoterer teliske hændelser, (18) lister nominaler med et tidsmæssigt afgrænset, men ikke-telisk denotat. (19) er et eksempel på, at *ab-unterbrechen/afbryde* forbindes med en tilstandsdenoterende nominal (*gute Laune/godt humør*), hvilket kan gælde som en overtrædelse af delbetingelsen, der siger, at K-denotatet bør være en handling. (20) viser et komplement, der denoterer en entitet uden tidsstruktur (*seinen Chef/sin chef*), nemlig en person (Peters chef). I dette tilfælde kan der ske en konceptuel rekonstruktion hen til ”chefens tale”, altså en hændelse der kan tilskrives den fornødne tidsstruktur. Denne konstruktion er i øvrigt ikke mulig med *abbrechen*.

- (17a) *Peter brach die Besteigung (seine Festrede, den 1000m-Lauf, die Reparatur seines Autos ...) ab (ligesom: unterbrach)*
- (17b) *Peter afbrød bestigningen (sin festtale, 1000m-løbet, reparationen af sin bil ...)*
- (18a) *Peter brach das Gespräch (seinen Spaziergang, seine Arbeit, die Schule, den Redefluss ...) ab (ligesom: unterbrach)*
- (18b) *Peter afbrød samtalen (sin tur, sit arbejde, skolen (uddannelsen), talestrømmen ...)*
- (19a) *?Peter brach seine gute Laune ab (ligesom: unterbrach)*
- (19b) *?Peter afbrød sit gode humør*
- (20a) *Peter unterbrach seinen Chef*
- (20b) *Peter afbrød sin chef*

Denne semantiske variation inden for én faseverbgruppe går hånd i hånd med en varierende syntaktisk adfærd hos faseverberne, der først og fremmest kommer til udtryk i deres valensmæssige restriktioner (se også Engerer 2000a: 174). I forbindelse med de tyske faseverber, og, jeg formoder, at det også gælder de danske, kan der konstateres en kombinatorisk forkærlighed for nominale komplementer, hvorimod verbal komplementering viser sig at være betydelig mere restriktiv (Engerer 2001b). Hvorfor det? I Engerer (2001b) blev der henvist til, at sprog med en morfologisk aspektmarkering på verbet som fx engelsk eller russisk i meget højere grad tillader verbale faseverbkomplementer end det tyske, som gælder som morfologisk ”aspektløst”. Det vil sige, at muligheden for systematisk at variere verbale, og dermed allerede kategorialt tidsmarkerede sproglige enheder efter aspekt, er en gunstig forudsætning for at kombinere sådanne konstituentter med faseverber. Denne hypotese, ville, hvis den viste sig at være rigtig, være interessant i en sprogtypologisk sammenhæng.

Hvad *ab-unterbrechen/afbryde* angår, pålægger også disse verber deres komplementer lignende syntaktiske restriktioner. Udelukket er både konjunktionale bisætninger (fx med *dass/at*, se 21) og infinitivkomplementer (se 22). Begge disse kategorier går åbenbart på tværs af de semantiske fordringer på verbernes side, hvilket genspejler sig i ”hårde” syntaktisk-valensmæssige regler. Nominale, den eneste kategori, som *abbrechen/afbryder* tillader (og herunder især verbnominaliseringer og verbale afledninger, se Engerer 1999), opfylder åbenbart disse krav ”kategorisk”. Verbnominaliseringer som *Besteigung/bestigning* eller *Lauf/løb* arver på den ene side det fornødne handlingsmoment fra verbet og på den anden side, åbenbart på en ren kategorisk måde, tilfører den interne intervalbegrænsning den nye nominale beklædning, som verberne som *abbrechen/afbryde* kræver. I Engerer (1999: 154f) findes nogle overvejelser om, hvordan *abbrechen/afbryde* implikationsmæssigt er forbundet med egressive faseverber som *beenden/afslutte, slutte*.

(21a) Peter unterbrach (brach ab), *dass er eine Festrede hält

(21b) Peter afbrød, *at han holdt en festtale

(22a) Peter unterbrach (brach ab), *eine Festrede zu halten

(22b) Peter afbrød *at holde en festtale

6. Konklusion

Faseverbernes grundlæggende semantiske funktion er at udpege start- (ingressive), midt- (kontinuative) eller slutintervallet (egressive) i forbindelse med deres komplementdenotater og det uanset, om denotatet er syntaktisk-leksikalsk repræsenteret som verb- eller nominalgruppe. Faseverberne markerer dette interval som intervallet, hvor sandheden af hele sætningen skal evalueres. Den semantiske kendsgerning, at faseverber afkræver deres komplementdenotater et minimum af tidsstruktur, er deres "tidsbetingelse". Tidsbetingelsen spejler sig derudover både i faseverbernes leksikaliserede subkategoriseringsramme og valensmønstre, som det kort blev antydnet i det foregående afsnit. Der findes fx ikke faktive *dass/at*-bisætninger som komplementter til faseverber, hvilket måske hænger sammen med, at finite bisætninger, ligesom finite sætninger overhovedet, semantisk set er knyttet til et sandhedsinterval. Disse frasetyper er så at sige hermetisk lukkede for tidsmæssige indgreb eller modificeringer udefra (sml. fx 21).

Faseverbernes restriktive adfærd, når de går sammen med komplementter fra forskellige aspektklasser, er nemmere at forklare, fordi der her sker et sammenstød med enheder, der er kendetegnet ved den samme dimension, nemlig tid. Mens tidsbetingelsen, se ovenfor, er det fælles træk hos alle faseverber og dermed konstituerer dem som gruppe, er udformningen af de specielle tidsmæssige krav, som verber af den slags stiller til deres komplementter, forskellig. Udover de nævnte fire almene tidsbetingelser er der altså en yderligere variation i disse verber, der bunder i deres skiftende forbindelsesegenskaber i forhold til komplementter af forskellige aspektklasser.¹⁵ I det forudgående er der blevet præsenteret nogle eksempler på sammenspillet og de dermed forbundne kombinationsrestriktioner mellem faseverber af forskellige subkategorier og den aktuelle markering af de komplementter, de står i konstruktion med.

Den her præsenterede tilgang til faseverbernes betydning er gået ud på at behandle faseverbernes denotat så simpelt og abstrakt, at det formentlig ikke er begrænset til faseverber som *begynnen/begynde* som

¹⁵ Se første overvejelser til faseverbum-aspekt-forholdet i Nicolay/Engerer (1999: 333-335) og videreført af Engerer (2000a: 172-178); til aspekt i almindelighed se "klassikeren" Vendler (1967) med hans reception i Dowty (1990: 54ff) og især den monografiske aspekt-fremstilling hos Smith (1997).

udtryksformer. Denotatet kan manifesteres som en betydningsmæssig bestanddel hos flere vidt forskelligt udseende kandidater: Fx i synonymerne (*anfangen, einsetzen/starte, sætte ind*), andre verbgrupper, fx fremdriftsverber (*aufbrechen, sich trollen/bryde op, luske af*), faste forbindelser som *lægge ud med* eller *komme i gang med* samt morfologiske midler som præfikset *los-* i fx *losgehen, af-/ab-* i *afgang/Abfahrt*. Også tidspunktsbestemmelser i forbindelse med almindelige fremdriftsverber, både i form af tidsadverbialer og temporale sætninger, kommer i dette perspektiv i betragtning som repræsentanter for faseverbdenotater:

(23a) *Peter ging um 5/Peter gik kl. 5*

(23b) *Peter geht jetzt/Peter går nu*

(23c) *Peter ging, als es aufklarte/Peter gik, da det klarede op*¹⁶

Denne fremgangsmåde kan man med rette kalde dekompositionel¹⁷ (se hertil især Dowty 1990: kap. 4), og selvom det dekompositionelle princip i semantikken er blevet underkastet alvorlig kritik (se fx diskussionen i Chiercia/ McConnell-Ginet 1990: 350-360), støtter faseverber og deres denotater alligevel princippet berettigelse. I dette bidrag har det ikke været muligt at efterprøve denne påstand, da det ville kræve en gennemgang af flere sprogs morfologi og leksikonstrukturer i det hele taget efter aspiranter til faseverbdenotater. Det må vente til en anden undersøgelse.

¹⁶ Den "almindelige" fortolkning, at Peter var/er ved at gå inden for et interval, der indeholder henholdsvis tidspunkterne kl. 5/taletidspunktet (*nu*) eller opklarings-tidspunktet, er selvfølgelig stadigvæk mulig.

¹⁷ Den grundlæggende dekompositionelle antagelse, at betydningerne omkring *beginnen/begynde – fortsetzen/fortsætte – beenden/afslutte* – gruppen ligger til grund for et flertal af andre verber, er systematisk udviklet i den omfangsrige undersøgelse af det tyske verb-ordforråd af Ballmer/Brennenstuhl (1986). Forfatterne udpeger et meget alment "centralverbum", fx 'bevæge sig fremad', der bliver specificeret af såkaldte "faseverber", herunder 'begynde' og 'holde op' (Ballmer/Brennenstuhl 1986: 62f). I Engerer (2000b: 103f) findes en diskussion af denne teoris styrke og svagheder samt overvejelser til, hvordan denne tilgang kan blive nyttiggjort i en mere præcis formulering af faseverbernes semantik.

7. Litteratur

- Autorenkollektiv (unter der Leitung von Dieter Viehweger) (1977). *Probleme der semantischen Analyse*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Ballmer, Thomas & Brennenstuhl, Waltraud (1986). *Deutsche Verben. Eine sprachanalytische Untersuchung des deutschen Verbwortschatzes*. Tübingen: Gunter Narr.
- Bierwisch, Manfred (1983). Semantische und konzeptuelle Repräsentation lexikalischer Einheiten. In Ruzicka, Rudolf & Motsch, Wolfgang (Hrsg.) (1983). *Untersuchungen zur Semantik*. Berlin: Akademie-Verlag. 61-99.
- Cann, Ronnie (1993). *Formal Semantics*. Cambridge: Cambridge U.P.
- Chierchia, Gennaro & McConnell-Ginet, Sally (1990). *An Introduction to Semantics*. Cambridge/Mass., London: The MIT Press.
- Dowty, David R. (1990). *Word meaning and Montague grammar*. Dordrecht etc.: D. Reidel.
- Dowty, David R., Wall, Robert E. & Peters, Stanley (1981). *Introduction to Montague Semantics*. Dordrecht etc.: D. Reidel.
- Eisenberg, Peter (1999). *Grundriss der deutschen Grammatik*, Bd. 2, *Der Satz*, Stuttgart, Weimar: Metzler.
- Engerer, Volkmar (1999). Phasenverbkomplemente. In *Studia Germanica Universitatis Vesprimiensis* 3/2. 145–159.
- Engerer, Volkmar (2000a). Was läßt sich im Deutschen *aufhören* und *beenden*? Aspekt, Aktionsart und nominale Komplementation intervallabschlussdenotierender Phasenverben. In Lindberg, Carl-Erik & Nordahl Lund, Steffen (eds.) (2000). *17th Scandinavian Conference of Linguistics*. Vol. I. Odense: Odense University. 171–186.
- Engerer, Volkmar (2000b). Phasenverbsemantik. In Dorfmueller-Karpusa, Käthi & Vretta-Panidou, Ekaterini (Hrsg.) (2000). *Thessaloniker Interkulturelle Analysen. Akten des 33. Linguistischen Kolloquiums in Thessaloniki 1998*. Frankfurt/Main etc.: Peter Lang. 101–110.
- Engerer, Volkmar (2001a). Austin – Searle – Haugaard!? En sproghandlingsteoretisk analyse af Jacob Haugaards valgløfter. In Engerer, Volkmar (red./Hg.) (2001). *Sproghandlingsteori/Sprechakttheorie*. Århus: Aarhus Universitet. 119-151.
- Engerer, Volkmar (2001b). Phasenverben brauchen Zeit: die zeitsemantische Verankerung von Satzgliedern. In *Studia Germanica Universitatis Vesprimiensis* 5/1. 5–20.
- Fabricius-Hansen, Cathrine (1975). *Transformative, intransformative und kursive Verben*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Kempson, Ruth (1977). *Semantic Theory*. Cambridge: Cambridge U.P.
- Lohnstein, Horst (1996). *Formale Semantik und natürliche Sprache*. Opladen: Westdeutscher Verlag.

- Nicolay, Nathalie & Engerer, Volkmar (1999). Telizität, Aspekt und Zustandswechsel. In Spillmann, Hans Otto & Warnke, Ingo (Hrsg.) (1999). *Internationale Tendenzen der Syntaktik, Semantik und Pragmatik. Akten des 32. Linguistischen Kolloquiums in Kassel 1997*. Frankfurt/Main etc.: Peter Lang. 333-340.
- Politikens Nudansk Ordbog* (1999). Christian Becker-Nielsen (hovedred.), 17. udg., [Kbh.]: Politikens Forlag.
- Probleme der semantischen Analyse* (1977). se Autorenkollektiv ...
- Searle, John & Vanderveken, Daniel (1985). *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge etc.: Cambridge U.P.
- Smith, Carlota S. (1997). *The Parameter of Aspect*. Dordrecht etc.: Kluwer.
- Vendler, Zeno (1967). Verbs and Times. In Vendler, Zeno, (1967). *Linguistics in Philosophy*. Chap. 4. Ithaca, New York: Cornell Univ. Press. 97-121.

